

RISCOS AMBIENTALS I MOVIMENTS SOCIALS A CATALUNYA

Josep Espluga

Universitat Autònoma de Barcelona

1. LES PREOCUPACIONS PELS RISCOS AMBIENTALS

135

Els humans sempre hem mantingut una relació ambivalent amb el suport fisicoquímic i biològic en el qual vivim, un sistema complex que anomenem la *biosfera* i que, en termes culturals, hem interpretat a través de la idea de *natura*. La biosfera (o la natura), de la qual els humans formem part, és una variable clau en el desenvolupament de les nostres societats, ja que, entre altres coses, imposa unes constriccions a les nostres activitats i, històricament, ha influït en el desenvolupament de diferents formes culturals de viure en el planeta Terra. La natura, a més, ha exercit el paper de font de recursos i d'embornal de residus, funcions indispensables per a la mera existència de qualsevol societat mínimament complexa, però també ha estat font d'innombrables factors de risc que durant segles han comportat nombrosos danys als humans i les seves activitats (inundacions, sequeres i fams, epidèmies, terratrèmols, etc.). Tanmateix, la revolució científicotècnica i industrial dels darrers dos segles ens ha permès desplaçar els límits que la natura ens imposava, fins al punt que bona part dels estils de vida moderns es fonamenten en el convenciment que la seva dominació està garantida o, simplement, en la ignorància de la seva existència.

No obstant això, després d'una llarga època d'optimisme en què el progrés s'associava a la innovació tecnològica constant i a la generació de beneficis per a la societat (al desplaçament dels límits «naturals»), durant el darrer terç del segle xx comencen a identificar-se cada cop més efectes adversos en forma de problemes ambientals i de salut pública, amb la qual cosa comencen a manifestar-se també trets de desconfiança per part de la ciutadania en general vers certes tecnologies. A poc a poc, el creixent desenvolupament tecnològic propiciat pel capitalisme industrial i postindustrial de les darreres dècades s'ha

vist acompanyat de l'augment de (la percepció social de) nombrosos possibles danys a tot tipus de formes de vida i, fins i tot, al funcionament de la biosfera en el seu conjunt.

La protesta ciutadana contra els riscos tecnològics contemporanis té els seus primers referents institucionalitzats en els moviments socials contra l'energia nuclear (Lemkow, 1984 i 2002) i en l'aparició dels moviments ecologistes moderns preocupats pels efectes indiscriminats de la contaminació química sobre la naturalesa i els humans (Brooks, 1993; Carson, 1980). Unes preocupacions que, amb l'ajut d'una creixent atenció mediàtica, s'han estès progressivament al conjunt de l'opinió pública i, a poc a poc, han passat a formar part de les agendes polítiques nacionals i internacionals (en forma de plantejament de límits al creixement, propostes de desenvolupament sostenible, acords per a reduir gasos hivernacles, etc.).

Diversos teòrics socials (Beck, Giddens, Lash, Wynne, Luhmann, Adam, Szerszynski, etc.) han posat el concepte de *risc* en el centre de les seves anàlisis per intentar donar compte d'aquesta situació d'increment de la percepció de riscos, aparentment cada cop més estesa. Després d'uns anys d'intensos debats, i malgrat la feble consistència d'alguns dels seus plantejaments, es podria dir que hi ha prou perspectiva per a considerar que la bibliografia sobre la *societat del risc* i les seves crítiques han generat alguns elements interessants per a entendre què està passant.

En primer lloc, podem citar la utilitat de la distinció entre els riscos produïts per decisions humanes i els atribuïbles a l'esdevenir de la natura o a altres fonts més transcendents. Aquesta demarcació permet distingir entre riscos als quals es pot atribuir responsabilitat humana i aquells que no, si més no des del punt de vista de la percepció del risc. Els riscos que més preocupació pública i més resposta ciutadana semblen generar no són tant els atribuïbles a forces naturals o sobrenaturals, sinó més aviat aquells que són percebuts com a vinculats a decisions humanes. Sobretot si es té en compte que les mateixes decisions que produeixen beneficis econòmics són les que generen riscos, i que tant els uns com els altres es distribueixen de manera desigual entre els diversos grups socials. Aquesta doble vessant del progrés tecnològic comporta el germen d'un conflicte polític latent que es manifesta periòdicament en forma de temors i protestes ciutadanes.

Un altre dels elements interessants que cal assenyalar és el caràcter invisible de molts dels riscos tecnològics actuals. Sovint es tracta de riscos que no més es coneixen perquè la ciència els ha identificat i perquè han estat difosos a través dels mitjans de comunicació. Els teòrics de la societat del risc donen una gran importància a la reflexivitat cada cop més accentuada d'aquesta so-

cietat (que tendeixen a anomenar «societat reflexiva»), en la qual les coses tenen una explicació en si mateixes (es poden explicar mitjançant l'ús de mètodes racionals) i no en la tradició o en elements transcendents (la divinitat, etc.). Però l'aplicació continuada de coneixement reflexiu comporta una erosió de les certeses, de tal manera que tots els nous coneixements són sotmesos a crítica i posats en dubte en una successió sense fi. En aquest sentit, la ciència es troba amb greus dificultats per aconseguir certeses (i dades fiables) sobre l'actuació dels potencials factors de risc i, en conseqüència, per a realitzar previsions sobre uns processos que sovint tenen lloc en contextos d'incertesa (sabem què pot passar però no podem calcular com i quan passarà) o d'indeterminació (no sabem el que no sabem), la qual cosa encara genera més preocupació i desorientació pública.

El resultat de tot plegat sembla ser un increment de les protestes ciutadanes contra l'exposició a determinats riscos tecnològics (és a dir, riscos atribuïbles a decisions humanes concretes), amb la consegüent erosió de la credibilitat i de la legitimitat de les institucions implicades en la generació i control d'aquells riscos.

Cal dir que en els processos de risc hi interaccionen diversos agents socials en relacions de desigualtat (amb diferents nivells de poder, recursos i prestigi). Per una banda, hi ha els generadors del risc, és a dir, els propietaris o promotors de les tecnologies de risc (com, per exemple, una indústria química); per una altra banda, hi ha la població afectada pel risc, que hi és exposada i pot patir-ne (o en pateix) els danys, i que a la vegada pot ser afectada directament (veïns o treballadors d'aquella indústria química) o indirectament (consumidors, generacions futures, etc.); i per un altre costat hi hauria les institucions responsables de garantir uns nivells mínims de seguretat (normalment institucions públiques). A més a més, caldria afegir-hi un quart agent social que actua vinculat a qualsevol dels altres tres: els experts científics, que assessoren administracions públiques, indústries i empreses privades, i, en menor mesura, grups ciutadans que es consideren afectats pels riscos.

En la bibliografia sobre percepció del risc s'hi poden identificar diferents corrents teòrics que aporten molts indicis per a entendre les respostes socials davant els riscos ambientals o tecnològics:

— Sovint hi ha *diferències* entre les percepcions, experiències i expectatives d'*experts* i *profans* (Johnson i Covello, 1987; Lichtenstein *et al.*, 1978; Otway i Von Winterfeldt, 1992; Renn, 1992; Slovic *et al.*, 1979 i 1997; Slovic, 1987). A més, contràriament al que podríem suposar, *no sempre* hi ha relació entre la percepció de *beneficis* generats per una activitat o tecnologia i la percepció dels *riscos* que comporta (Otway i Cohen, 1975; Puy, 1995; Slovic, 1987).

— Diferents grups socials poden desenvolupar diferents percepcions de risc, en funció de la seva adhesió a certs *valors socials*, creences o estàndards culturals (Otway i Fischbein, 1976; Otway i Von Winterfeldt, 1982 i 1992). A més, la por d'un risc pot comportar la conseqüència indirecta (intencional o no) de contribuir a la *cohesió* d'un grup social, i generar algun grau d'*identitat social*. En aquest sentit, es podria considerar que la idea de *risc* exerceix un paper en el manteniment d'un cert ordre social (Douglas i Wildavsky, 1982). I per això certs grups emfasitzen la percepció de certs riscos per damunt d'altres.

— Es poden identificar alguns factors que poden influir en els comportaments individuals davant el risc, com la *voluntarietat de l'exposició*, la *familiaritat* amb el risc, la *controlabilitat* de les seves conseqüències, l'aparició de danys més o menys *diferents en el temps o en l'espai*, etc. (Fischhoff *et al.*, 1978; Vlek i Stallen, 1980, etc.).

— El que la gent accepta no són riscos, sinó *opcions*, i els riscos poden formar part d'aquestes opcions juntament amb altres factors (Fischhoff *et al.*, 1981). En altres paraules, no és fàcil separar les percepcions del risc del context social, econòmic i polític en el qual es produeixen (Irwin, Simmons i Walker, 1999; Van Loon, 2000). Per això, el fet que alguns individus no protestin contra un risc no vol dir que l'acceptin. És possible que visquin una situació de *dependència* (social, psicològica, econòmica, política, etc.) respecte a certes institucions implicades en la generació d'aquell risc, que no els permet manifestar de manera visible el seu rebuig (Jupp i Irwin, 1991; Wynne, 1996).

— Per a entendre les respostes socials davant el risc cal analitzar el context de relacions socials on aquestes respostes o comportaments tenen lloc, i prendre en consideració les *dimensions institucionals* (*credibilitat, confiança, percepció d'injustícia, d'inequitat*, etc.) que constitueixen els processos d'experimentació social del risc (Turner i Wynne, 1992; Wynne, 1996). En aquest sentit, cal tenir en compte que quan una persona fa un judici sobre un risc, implícitament efectua una avaluació de les institucions que el promouen, gestionen i regulen, i per tant genera un judici sobre la *confiança* que aquestes li mereixen.

Les protestes ciutadanes davant els riscos ambientals o tecnològics tenen a veure amb moltes d'aquestes dimensions, i en cada cas caldria esbrinar amb cura quins factors ajuden a explicar millor la situació que s'hi dona. Cal tenir en compte també que les preocupacions pels riscos ambientals no sempre generen una protesta visible, ja que es poden donar situacions de conflictes latents on la població té dificultats per a expressar els seus temors a causa de la subordinació que pateix respecte a un context socioeconòmic, social o polític determinat (Espluga *et al.*, 2009 i 2010), mentre que també hi ha situacions on la població expressa preocupacions ambientals amb la intenció de posar en

relleu altres problemes (injustícies, desconfiança respecte a les institucions, etc.). En el present text ens centrarem en els conflictes explícits vehiculats a través de moviments ambientals a Catalunya.

2. ELS MOVIMENTS AMBIENTALS

La reacció ciutadana davant la percepció d'amenaques per a la salut i el medi ambient s'articula a través de moviments socials cada cop més nombrosos, que plantegen reptes al funcionament de les institucions, etc.

En parlar de *moviments socials* es fa referència a entitats amb major o menor grau de formalització, que apleguen ciutadans i ciutadanes que defensen o reclamen uns determinats drets o exigències col·lectives al marge del sistema polític formal, però amb la pretensió d'influir-hi per a canviar o transformar un estat de les coses. Tot i que és un concepte emprat amb significats diferents des de diverses tradicions teòriques, un dels elements que caracteritza els moviments socials és que tenen capacitat per a provocar algun tipus de canvi social. Aquí farem ús de la definició proposada per Enrique Laraña:

El concepto de movimiento social se refiere a una forma de acción colectiva 1) que apela a la solidaridad para promover o impedir cambios sociales; 2) cuya existencia es en sí misma una forma de percibir la realidad, ya que vuelve controvertido un aspecto de ésta que antes era aceptado como normativo; 3) que implica una ruptura de los límites del sistema de normas y relaciones sociales en el que se desarrolla su acción; 4) que tiene complicidad para producir nuevas normas y legitimaciones en la sociedad (Laraña, 1999, p. 127).

Si ens centrem en els riscos ambientals, hi ha moviments socials que a partir de la seva detecció i interpretació procuren construir un relat alternatiu a la visió productivista del progrés dominant almenys des del segle XIX. Aquests moviments s'acostumen a classificar en tres tipologies (Dobson, 1997; Riechmann i Fernández Buey, 1994):

a) **Moviments conservacionistes.** Tenen per objectiu la protecció de la naturalesa, els paisatges, les espècies animals o vegetals, etc. Els seus orígens es remunten a la primera industrialització, quan alguns sectors de les elits benestants comencen a preocupar-se per la degradació que l'industrialisme ocasiona en els paisatges, la flora o la fauna salvatge. Les seves primeres manifestacions van adreçades a intentar «protegir» certs paratges (amb la creació

de parcs naturals, ja des de finals del XIX), o certes espècies (principalment d'ocells, però també d'altres animals). Els grups conservacionistes han propiciat un estudi científic de la natura i la seva influència sobre els governs ha aconseguit la promulgació d'un important cos de lleis protectores de la naturalesa. Tanmateix, s'acostuma a acusar aquests moviments de centrar-se més en els efectes que en les causes, ja que d'entrada (almenys històricament) raras vegades van posar en qüestió el model de producció i consum que ocasionava aquella pèrdua de biodiversitat i de paisatges.

b) **Moviments ambientalistes.** Es tracta de moviments socials que lluiten per millorar l'entorn en el qual viuen els humans, que procuren assolir una millor qualitat de vida mitjançant la promoció d'unes condicions ambientals, urbanístiques o laborals, dignes. Bona part dels moviments higienistes, sindicals, filantròpics, etc. des del segle XIX es podrien incloure en aquesta tipologia. També bona part dels sectors que des dels anys noranta del segle passat han optat per impulsar el concepte de *desenvolupament sostenible* en sentit lax, com una forma de reformar el capitalisme industrial per a garantir la seva existència sense transformacions de fons, entrarien en aquesta tipologia. Alguns autors, com Dobson (1997), consideren que aquest *ambientalisme* es caracteritza per una aproximació massa administrativa als problemes ambientals, convençuts que poden resoldre's sense gaires canvis fonamentals en els sistemes de valors o models de producció i consum predominants.

c) **Moviments ecologistes.** Els *moviments ecologistes* pròpiament dits serien, segons aquesta tipologia esquemàtica, aquells que apareixen a partir dels anys seixanta i setanta del segle passat, moment en què es donen una sèrie de circumstàncies (crisi del petroli, intensificació de la Guerra Freda, perill nuclear, etc.) que afavoreixen l'aparició de nous moviments socials que van plantejar la necessitat de superar el model capitalista, generador de desigualtats i de greus problemes ambientals. Aquests moviments estarien formats per gent preocupada pels riscos ambientals i tecnològics, que interpreten que l'única manera raonable d'afrontar-los és propiciar un canvi o transformació radical del sistema de producció i consum de masses. Aquests moviments impliquen una crítica frontal al desenvolupament capitalista industrial i a la manca de democràcia en les decisions polítiques que generen els riscos, així com a les injustícies socials en la distribució d'aquests.

Pel que fa a la seva potencialitat transformadora de l'ordre social, els moviments conservacionistes serien els que menor intensitat tindrien, mentre que els moviments ecologistes podrien assolir la major intensitat en la potencialitat de generar canvis.

3. PREOCUPACIONS AMBIENTALS A CATALUNYA

El panorama descrit per al món occidental en general es correspon bastant bé amb el que ha passat a Catalunya, tant pel que fa als antecedents en el segle XIX com en relació amb l'aparició dels «nous» moviments ambientals a partir del darrer terç del segle XX.

Ja des de finals del segle XIX la societat catalana compta amb grups socials organitzats que promouen activitats i actituds amb indubtable preocupació ambiental. Pel costat més popular, la influència de la tradició anarquista promou la lluita contra les injustícies socials, alhora que exalta els valors de l'harmonia amb la natura i la seva defensa davant l'industrialisme de l'època, i aposta per nous estils de vida (naturisme, austeritat, etc.). També els moviments obrers d'inspiració socialista, durant el XIX, lluiten per dignificar les condicions de treball (a les fàbriques) i de vida (als barris), amb una innegable dimensió ambiental (higiene, salubritat, espais públics, etc.); unes tendències que comparteix també un sector de les elits del moment (metges, urbanistes, etc.), que promou projectes per a millorar les condicions ambientals de la població (com el mateix Pla Cerdà, les ciutats jardí de Cebrià de Montoliu, etc.). Per un altre costat, durant el segle XIX les elits tradicionals locals van promoure la pràctica de l'excursionisme (en el marc cultural de la Renaixença i reflectida en institucions com el Centre Excursionista de Catalunya, la Unió Excursionista, etc.), que fomenta el coneixement del territori, dels seus valors naturals i culturals, així com la reinvençió de les tradicions catalanes des d'una incipient òptica nacionalista.

Malgrat tot, bona part d'aquestes iniciatives es van estroncar o, en el millor dels casos, van restar congelades durant la llarga dictadura franquista, un període que, especialment a partir dels anys seixanta, coincideix amb l'expansió d'un model de desenvolupament industrial i urbanístic massiu, tecnòentusiasta i molt depredador en termes de recursos i en generació de residus i contaminació. Cap als anys setanta del segle passat els impactes socials i ambientals d'aquell model de desenvolupament ja eren plenament visibles, els danys eren prou evidents, i com a la resta del món occidental a Catalunya esclata una important mobilització social relacionada amb el medi ambient.

Si a escala internacional el punt d'inflexió és la celebració el 1972 de la Conferència d'Estocolm, on les Nacions Unides posen el tema ambiental a l'agenda política i mediàtica, a Catalunya l'assumpció del tema ambiental per part de l'activisme polític sorgí en paral·lel des de dues bandes (Folch, 1997): per un costat, des de les propostes de l'Assemblea de Catalunya (el moviment que aplegava bona part de l'oposició al franquisme, amb preeminència de les for-

ces d'esquerra), que impulsà la campanya «Salvem Catalunya per a la democràcia»; i, per un altre costat, des del Congrés de Cultura Catalana (1975-1977) (esdeveniment promogut per les forces de caire més aviat nacionalista), que aglutinà l'atenció d'estudiosos i activistes polítics i que impulsà la Campanya per a la Salvaguarda del Patrimoni Natural.

Així com el moviment ambiental internacional tenia els seus textos fundadors com *Los límites del crecimiento* de Meadows i altres (1972), *The population bomb* d'Ehrlich (1968), *El círculo que se cierra* de Commoner (1972), *Primavera silenciosa* de Carson (1962), etc., a Catalunya també hi ha un document que constitueix un element clau al voltant del qual s'apleguen i organitzen una part dels grups socials amb preocupacions ambientals de l'època. Es tracta del llibre *Natura, ¿o abús?* (1976), coordinat per Ramon Folch i impulsat per la Institució Catalana d'Història Natural (reinventada pocs anys abans), un intent de «llibre blanc de la gestió de la natura» («als Països Catalans»), que va ser la primera revisió crítica de l'estat del medi ambient des d'una perspectiva científica.

Allò va coincidir amb una etapa efervescent des del punt de vista social i polític, tot just en l'inici del canvi de règim i de la transició vers la democràcia, en què totes les opcions semblaven obertes, cosa que es reflectí en una mirada de grups i grupuscles d'activistes de tendències molt dispars (gent que venia de l'excursionisme, de la lluita antinuclear, dels moviments pacifistes, de les lluites llibertàries, etc.), però que coincidien en la seva preocupació pel medi ambient. De fet, els promotors d'aquell llibre, provinents majoritàriament dels moviments *conservacionistes*, amb posterioritat expressen el seu desconcert quan participaven en aquelles assemblees multicolors, on es barrejava gent amb finalitats molt diverses (vegeu, per exemple, el que comenta Sargatal, 1997, p. 27).

El *conservacionisme* a Catalunya ha estat format principalment per botànics i ornitòlegs (amb aportacions d'entomòlegs, geòlegs, etc., així com de sectors de la tradició excursionista i escolta). Eren gent que per la seva estima de la natura, i emparats amb els seus coneixements científics, en algun moment inicien campanyes per a «salvar» determinades espècies o espais naturals.

L'*ambientalisme* (en el sentit comentat anteriorment) estaria representat a Catalunya pels moviments obrers i veïnals que procuren la millora de les condicions de vida als barris i en el món laboral (salut, etc.), i que durant els anys setanta assoleixen un impressionant protagonisme a les àrees urbanes (principalment a les zones metropolitanes de Barcelona, Tarragona i Girona), amb unes lluites populars molt fortes mitjançant les quals aconseguixen unes millores importants en la qualitat de vida sobretot a través de l'urbanisme i els serveis públics. En l'àmbit laboral, en canvi, les millores han

vingut més per la influència de les directives europees que per la pressió obrera.

L'*ecologisme* a Catalunya està format principalment per gent provinent de la lluita antinuclear, sobretot des de l'àmbit del pacifisme, ja que la indústria nuclear des dels seus orígens ha estat subordinada als interessos militars de cada país, per la qual cosa el moviment antinuclear aglutina aspectes socials, polítics i ambientals. A més, l'*ecologisme* a Catalunya també té els seus orígens en lluites concretes contra determinades instal·lacions industrials contaminants, potser amb un ancoratge territorial. A més, també cal afegir-hi un sector proper que prové de grups que promouen determinades actituds i concepcions de vida alternatives (naturistes, filosofies existencials, etc.).

Però aquestes distincions tipològiques, tot i que van ser rellevants per a interpretar els moviments socials relacionats amb el medi ambient durant els anys setanta i vuitanta del segle passat, a partir dels noranta es van diluint. A partir de la Cimera de la Terra, celebrada a Rio de Janeiro el 1992, es dóna la circumstància que les institucions polítiques assumeixen (amb major o menor grau) moltes de les diagnòs i propostes que moviments conservacionistes, ambientalistes i ecologistes formulaven des de feia dècades, cosa que es reflecteix en la institucionalització del medi ambient (apareixen ministeris i conselleries de Medi Ambient, els partits polítics ho inclouen en els respectius programes electorals, es difonen les agendes 21 com a mecanisme de diagnòsi participativa a escala local, etc.). Aquesta institucionalització obliga els moviments socials a adaptar-se al nou context, així com a redefinir objectius i mètodes.

Una de les conseqüències de la nova fase (que comprèn els darrers quinze o vint anys) és la difuminació de les barreres entre uns i altres tipus de moviments. Evidentment, als moviments socials ambientals actuals s'hi pot trobar gent més interessada en la natura *per se*, gent més preocupada pels problemes ambientals i socials del planeta en el seu conjunt (conscients de totes les interdependències del sistema *biosfera*), i, fins i tot, gent preocupada exclusivament pels problemes ambientals del lloc on viu (*efecte Nimby*).¹ Tanmateix, les fronteres avui dia no són tan clares i bona part del moviment a Catalunya barreja totes aquestes preocupacions en uns objectius i programes que inclouen propostes conservacionistes clàssiques (com protegir determinats territoris o espècies) i propostes de l'*ecologisme* polític (com el canvi de model energètic, del model de mobilitat, la nova cultura de l'aigua, etc.).

Mora (2004, p. 142-143) classifica les principals reivindicacions històriques dels moviments ecologistes catalans de la manera següent:

1. *Not in my backyard* —'no en la meva eixida'.

a) La qüestió energètica (centrada en la lluita antinuclear).

b) La problemàtica d'altres fonts d'energia (gas natural, tèrmica) provocada per l'oposició al Pla Energètic Nacional i l'oposició a les centrals tèrmiques a causa del seu alt grau de contaminació (Cercs, Cubelles).

c) La gestió dels residus, amb la promoció de la *producció neta* i de canvis d'hàbits de consum (seguint les propostes del Centre d'Ecologia i Projectes Alternatius —CEPA— i de Greenpeace).

d) Crítica a les grans infraestructures, principalment contra la política de transvasaments (contra el Pla Hidrològic Nacional, per exemple) i la degradació dels rius i del litoral marítim (port de Barcelona, delta del Llobregat, etc.).

e) Rebuig a vies de comunicació (Pla Territorial de Catalunya i Eix Transversal), i campanyes a favor dels transports públics.

f) La contaminació petroquímica (principalment la relacionada amb el clor, el PVC, etc.), que ha estat objecte de campanyes de Greenpeace i d'Acció Ecologista.

g) La urbanització incontrolada.

h) La massificació del turisme, principalment a la zona litoral i a l'alta muntanya.

i) L'extracció massiva de recursos naturals.

Aquest mateix autor afirma que «les reivindicacions del model català d'ecologisme està marcada per la forta implantació de la voluntat popular d'oposició a determinades actuacions de l'Administració (a causa de la contaminació lliure i incontrolada, provocada per la manca de legislació reguladora), i per una forta oposició al sector privat (principalment a les empreses multinacionals del sector químic i petroler), afavorides per la necessitat de l'Administració d'atraure capital i generar llocs de treball» (Mora, 2004, p. 142). De fet, els conflictes ambientals són l'expressió de les contradiccions i eixos clau del nostre sistema socioeconòmic i polític i, per tant, haurien de ser entesos com a problemàtiques polítiques de primer ordre.

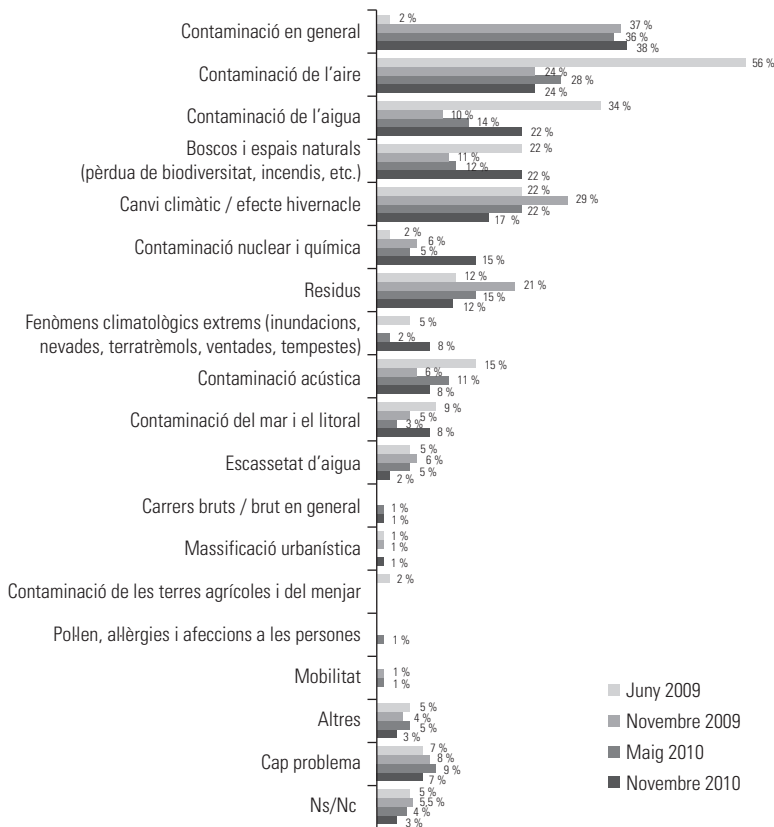
3.1. Preocupacions ambientals a Catalunya avui dia

Entre els anys 2008 i 2010, la Direcció General de Polítiques Ambientals i Sostenibilitat del Departament de Medi Ambient i Habitatge va dur a terme una enquesta periòdica sobre la percepció pública del medi ambient a Catalunya, centrada en temes com la qualitat de l'aire, l'aigua, l'energia, els residus, el medi natural i d'altres (Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Am-

bient i Habitatge, 2010). L'objectiu d'aquestes consultes era conèixer la percepció general de la ciutadania sobre l'estat ambiental de Catalunya, així com els hàbits de la població catalana en relació amb el medi ambient.

Les dades recollides mostren que els problemes ambientals que més preocupen les persones enquestades són (per aquest ordre): la contaminació en general, la contaminació de l'aire i de l'aigua, la preservació de boscos i espais naturals i el canvi climàtic (gràfic 1).

GRÀFIC 1. Preocupacions ambientals de la població de Catalunya (2009-2010)

Nota: Els percentatges no sumen 100, ja que s'admetia resposta múltiple.

Font: Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient i Habitatge (2010).

Els principals resultats d'aquesta sèrie d'enquestes ens mostren que la *contaminació de l'aire i de l'aigua*, la *preservació de boscos i espais naturals* i el *canvi climàtic / efecte d'hivernacle* són percebuts com els principals problemes ambientals per les persones enquestades. La preocupació pels *residus* i pel *canvi climàtic*, si bé són

importants, tendeixen a perdre pes al llarg de la sèrie d'enquestes; però, en canvi, la preocupació envers les problemàtiques relacionades amb la contaminació tendeixen a augmentar, particularment les relacionades amb la contaminació nuclear i química. De totes maneres, en general s'observa una tendència a l'increment de les valoracions negatives sobre l'evolució dels diferents riscos ambientals sobre els quals s'ha preguntat.

Per territoris, a la província de Barcelona i als municipis més grans destaca la preocupació per la contaminació de l'aire i l'acústica i la preocupació pel canvi climàtic. A Tarragona, la contaminació del mar i el litoral i els efectes de la contaminació química i la nuclear; mentre que a Girona, els boscos i els espais naturals. Els autors de l'enquesta assenyalen també que les persones consultades residents a Barcelona i les residents en municipis amb més de 50.000 habitants són les que valoren pitjor tots els aspectes ambientals del seu municipi. En canvi, les persones enquestades a Lleida i aquelles que viuen en municipis petits valoren millor que la resta tots els aspectes que fan referència al medi ambient.

Aquestes preocupacions es veuen reflectides en diferents tipus de conflictes socials presents a Catalunya durant els darrers anys.

4. CONFLICTES AMBIENTALS PLANTEJATS PELS MOVIMENTS AMBIENTALS

A continuació ens centrarem a conèixer quins són els riscos ambientals que prioritzen els moviments socials catalans. Amb aquest objectiu hem realitzat una breu anàlisi documental de les webs i documents generats per una selecció de les principals agrupacions d'entitats del sector.

4.1. Federació d'Ecologistes de Catalunya

La Federació d'Ecologistes de Catalunya (FEC)² va publicar el 2009 un document titulat «Els conflictes ambientals a Catalunya», signat per gairebé cent cin-

---

2. La Federació d'Ecologistes de Catalunya és una entitat que aplega un sector important dels principals grups actius en la defensa del medi ambient a Catalunya, compta amb tretze entitats membres amb força pes territorial (entre les quals els històrics Associació per la Defensa i l'Estudi de la Natura —ADENC—, Grup d'Estudi i Protecció dels Ecosistemes Catalans —GEPEC—, Institució Altempordanesa per a la Defensa i Estudi de la Natura —IAEDEN—, Institució de Ponent per la Conservació i l'Estudi de l'Entorn Natural —IPCENA— o CEPA, entre altres) i catorze entitats adherides (entre grups i plataformes diversos, alguns des quals participats pels anteriors, com Salvem l'Empordà, Salvem la Platja Llarga, Plataforma No a la MAT, etc.).

quanta grups i entitats ecologistes, ambientalistes i conservacionistes de molts diferents tipus i procedències. Aquest document s'acompanya d'una llista que inclou un total de 235 conflictes ambientals classificats per comarques. Una anàlisi d'aquesta llista permet observar la classificació de conflictes següent (taula 1).

TAULA 1. Classificació dels conflictes ambientals a Catalunya

<i>Tipus de conflictes</i>	<i>Nre.</i>	<i>Percentatge</i>
Urbanisme i infraestructures viàries	96	42
Destrucció de recursos	47	19
Energia	36	16
Residus	27	11
Contaminació	23	10
Alimentació	5	2
Total	234	100

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de FEC (2009).

A continuació comentem el contingut de cada tipus de conflicte:

Urbanisme. Bàsicament es tracta de l'oposició a plans urbanístics de municipis que pretenen requalificar parts del territori, sovint considerades d'alt valor rural, agrari, paisatgístic o natural (fins i tot amb algun grau de protecció), amb la intenció d'urbanitzar-les amb nous habitatges o amb noves zones industrials. A més, els conflictes relacionats amb les infraestructures viàries corresponen principalment a nous traçats de carreteres, desdoblaments, circumvallacions, autopistes, túnels, etc., que es considera que «trinxen» el territori i en disminueixen la qualitat ambiental.

Destrucció de recursos. Destrucció de boscos, paratges naturals, aiguamolls, praderies de posidònia, i la respectiva fauna i flora salvatge, a causa d'activitats empresarials —industrials o d'oci— (extraccions d'àrids, pedreres, caça, pesca, dessecació d'aqüífers, incompliment de cabals ecològics, etc.).

Energia. D'entrada, s'observa que, curiosament, bona part dels moviments ecologistes catalans mantenen més conflictes oberts per motius d'energies renovables (vint-i-tres) que per energies no renovables (nou). A més, s'han de comptar quatre conflictes relacionats amb infraestructures, com els projectes de línies elèctriques d'alta tensió.

Dels conflictes amb energies renovables, la gran majoria (setze) tenen a veure amb la ubicació de parcs eòlics. Després, s'assenyalen quatre conflictes amb plantes generadores d'energia solar, tres dels quals tenen a veure amb

l'oposició a la construcció de centrals d'energia solar projectades al Pla de Santa Maria (Alt Camp), a Llardecans (Segrià) - la Granadella (Garrigues) i una termosolar a Riudoms (Baix Camp), mentre que el conflicte restant consisteix en la lamentació que s'hagi desestimat un projecte solar al monestir de Poblet. Dos conflictes més tenen a veure amb la crítica als projectes de dues centrals de biomassa a Talavera - Civit (Segarra) i la Garriga (Vallès Oriental), amb els arguments que «no es pot disposar de suficient quantitat de biomassa a la zona» i que «es pot veure afectat el medi ambient, la salut i la qualitat de vida de les persones», respectivament. I, finalment, s'esmenta un conflicte per l'intent de creació d'una nova presa a la cua de l'embassament de Canelles, en l'entorn protegit del congost de Mont-rebei, a la Noguera Ribagorçana.

Els nou conflictes relacionats amb energies no renovables tenen a veure sobretot amb centrals tèrmiques o de cicle combinat (quatre) existents o en projecte (Plana del Vent, Cubelles-Cunit, Mequinensa i Riba-roja d'Ebre); amb les centrals nuclears (tres) (les existents a Vandellòs i a Ascó, pel risc que comporten, i el projecte de magatzem de residus nuclears), i amb infraestructures per al gas (dos) (projecte de gasificadora a Móra d'Ebre i de magatzem subterrani de gas a Vinaròs).

Finalment, hi ha quatre conflictes encetats contra la construcció de línies d'alta tensió: contra el pas d'una línia pel municipi de Begues (Baix Llobregat), contra la construcció de la línia de Serinyà (Pla de l'Estany) - Santa Llogaia d'Àlguema (Alt Empordà), contra la construcció de la línia de molt alta tensió (MAT) Osona-Garrotxa i contra la construcció de la MAT Penyalba (Osca) - Isona (Pallars Jussà).

Residus. Entre els conflictes relacionats amb els residus, la majoria tenen a veure amb l'oposició a la construcció o ampliació d'abocadors (Hostalets de Pierola, el Pinell de Brai, etc.), el rebuig a alguns ja existents (Tivissa, Vacamorta, etc.), així com amb la denúncia i exigència de tancament d'altres abocadors il·legals (o «incontrolats») (a Reus, a Castellserà, a Cerdanyola, a Castellbisbal, etc.). Per altra banda, s'observen conflictes amb la incineració de residus a ciementeres i irregularitats en la gestió de plantes de compostatge (pudors, per exemple). També es lamenta el «fracàs del model de gestió de residus» a Catalunya i la manca d'una llei catalana de prevenció de residus.

Contaminació. Pel que fa a la contaminació, els conflictes detectats tenen a veure amb a) la contaminació de l'aigua: per nitrats a causa dels abocaments de clavegueram, fecals, de purins, etc. (com al Baix Empordà, les Borges del Camp, l'Anoia, la Segarra, etc.), per abocaments industrials (mercuri d'Ercros a Flix, emissaris de la petroquímica de Tarragona, escorxadors de Navès, al Solsonès), etc.; b) la contaminació atmosfèrica: per efecte d'incinera-

dores (Girona, Tèrmens, Sant Pere de Torelló, Montcada i Reixac), per indústries químiques o petroquímiques (Martorell, Camp de Tarragona, etc.), per projecte siderúrgic al Baix Ebre, etc.; c) la contaminació electromagnètica: relacionada amb les antenes de telefonia mòbil i tots els moviments de protesta que s'han generat a escala local.

4.2. Ecologistes en Acció - Catalunya

L'altra gran federació catalana de grups ecologistes és Ecologistes en Acció - Catalunya (EAC).³ Com ells mateixos manifesten al seu web, aquesta confederació «Forma part de l'anomenat ecologisme social, que entén que els problemes ambientals tenen l'origen en un model de producció i consum cada vegada més globalitzat, del qual deriven també altres problemes socials, i que cal transformar si es vol evitar la crisi ecològica» (<http://www.ecologistasenaccion.org/rubrique9.html>). Amb aquest propòsit, realitzen campanyes de sensibilització, denúncies públiques o legals contra aquelles actuacions que danyen el medi ambient, alhora que elaboren alternatives concretes en cada un dels àmbits en què desenvolupen la seva activitat.

Ecologistes en Acció - Catalunya elabora un informe anual sobre l'estat del medi ambient en el seu àmbit territorial. L'anàlisi de l'informe de *Valoració socioambiental Catalunya 2011* mostra la posició d'aquests grups respecte als riscos ambientals a Catalunya. D'entrada, els autors manifesten que «Catalunya ha passat en pocs anys de ser un territori amb una legislació i gestió ambiental avançada a tenir greus carències en aquests mateixos àmbits», i per tal de demostrar-ho en l'informe repassen alguns dels sectors més rellevants, remarquant «les sinergies entre les polítiques que retallen drets socials i les que exhaureixen el patrimoni natural» (EAC, 2012, p. 1).

Els riscos ambientals (o socioambientals, ja que procuren combinar la dimensió social i l'ambiental) que consideren més rellevants a la Catalunya actual són els següents:

---

3. Ecologistes en Acció - Catalunya és una de les disset federacions territorials que configuren la confederació Ecologistas en Acción, que compta amb més de tres-cents grups ecologistes distribuïts per tot Espanya. A Catalunya la federació està formada pels grups catalans següents: Associació Defensa Drets Animal (ADDA), Assemblea d'Ecologistes de la Franja (AEF), Animal Help, Associació Naturista Amics del Fonoll, Collectiu Agudells, Ecologistes en Acció de Barcelona, Federació d'Entitats pro Drets dels Animals i la Natura (Fedan), Grup Ecologista de Tarragona i l'Ebre (GETE), Grup d'Ecologia de Vallromanes (GEVA), Grup de Medi Ambient de Montcada i Reixac (GMAMIR), Grup Ecologista les Agulles - Ecologistes en Acció del Baix Llobregat i Garraf, i Pentadiu - Ecologistes en Acció de Catalunya.

La gestió de l'aigua. Consideren que s'està avançant cap a un procés de mercantilització de l'aigua per dues vies: per un costat, afavorint la privatització dels serveis d'abastiment d'aigua a la població; per un altre costat, afavorint els potencials transvasaments de l'Ebre cap a Castelló-València i Barcelona. Veuen amb preocupació també l'externalització al sector privat de serveis que fins ara feia l'Agència Catalana de l'Aigua, així com la congelació dels *consells de conca* (òrgans de participació previstos en el Pla de Gestió del Districte de Conca Fluvial de Catalunya, aprovat després d'un llarg procés i amb molts consensos socials a finals del 2010). Es queixen també del fet que el Govern espanyol no està complint amb les obligacions que estableix la Directiva Marc de l'Aigua en la part catalana de la conca de l'Ebre, principalment pel que fa al manteniment de cabals ecològics.

La gestió dels residus domèstics. Es reconeix que hi ha hagut alguns avenços en la quantitat de residus recollits selectivament de manera correcta per la població, principalment gràcies a la instal·lació del sistema *porta a porta* a quasi un centenar de municipis catalans. Tot i això, es queixen que una part important dels residus urbans s'incineren en plantes cimiteres o tèrmiques i una altra part van a abocadors periurbans, cosa que genera problemes de contaminació.

La gestió del medi marí. Es denuncia que les administracions continuen donant suport a un model de pesca industrialitzat i intensiu que malmet la biodiversitat i els recursos, mentre que la pesca tradicional, més sostenible i respectuosa amb el medi ambient, es troba gairebé en extinció. Així mateix, també denuncien els problemes que genera la urbanització, la contaminació urbana i industrial i l'impacte dels ports sobre el medi marí del litoral català.

La situació del medi natural. Lamenten el retrocés de les polítiques d'ordenació i de conservació del territori a Catalunya. Per exemple, l'aprovació de la Xarxa Natura 2000 no ha comportat cap declaració de zones especials de conservació, malgrat les obligacions europees respecte a això. Tampoc no existeix un catàleg de fauna amenaçada protegida, malgrat l'enorme feina feta en aquest sentit per universitats, voluntariat d'entitats conservacionistes i tècnics de la mateixa Administració.

La urbanització del territori. Tot i que des dels àmbits polítics es reconeix que s'ha malgastat en infraestructures i equipaments, es continua apostant per un model expansiu pel que fa a autopistes, autovies, trens d'alta velocitat, aeroports, etc.

El model energètic. Consideren que Catalunya manté «una situació energètica insostenible i temerària», amb una inconscient ignorància del canvi climàtic, del final dels combustibles fòssils d'extracció fàcil, o del risc que

comporten les nuclears. Pel que fa a les energies renovables, denuncien que «la tradicional generació hidroelèctrica té una producció irregular i insuficient i manté segrestats els rius sense respectar els cabals ecològics». L'energia eòlica consideren que «pateix un retard històric per manca de pedagogia, transparència i rigor ambiental» (com mostren la paralització judicial del concurs de Zones de Desenvolupament Prioritari per mancances legals i l'enorme rebuig popular que han generat molts projectes eòlics). Per altra banda, celebren la inauguració de la primera planta termosolar de Catalunya (a les Borges Blanques).

La contaminació atmosfèrica. EAC van denunciar davant la Fiscalia de Medi Ambient la greu contaminació atmosfèrica de la Regió Metropolitana de Barcelona a causa de l'incompliment de la normativa europea de qualitat de l'aire (que estimen que genera nombrosos problemes de salut a la major part de la població catalana). Des del seu punt de vista, les mesures per a reduir la contaminació atmosfèrica són urgents i «imprescindibles per avançar en la transició vers un model energètic més sostenible».

Els autors, a més, lamenten el retrocés institucional que suposa l'eliminació del Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, així com la recent aprovació pel Govern català d'una sèrie de mesures encaminades a reduir o flexibilitzar el control dels impactes de les activitats econòmiques sobre el medi ambient (mitjançant l'anomenada *llei òmnibus*). Per tot això, conclouen que «el panorama descrit mostra que ens trobem en un moment crític» (EAC, 2012, p. 5).

4.3. Altres grups i col·laboracions mútues

A Catalunya hi actuen altres moviments ambientals, com Greenpeace o WWF-Espanya (World Wide Fund for Nature, abans ADENA⁴-WWF) —entre altres—, que si bé realitzen activitats de reivindicació ambiental, la seva direcció i presa de decisions es troben fora del territori català, i no compten amb una xarxa de membres tan nombrosa i arrelada al territori com les dues federacions esmentades anteriorment. Greenpeace, a diferència dels moviments socials anteriors, no té un funcionament assembleari que prengui decisions en l'àmbit local, sinó que es basa en un equip de professionals coordinat internacionalment que centra les seves activitats en una selecció de temes relle-

4. Asociación para la Defensa de la Naturaleza.

vants a escala global (oceans, transgènics, nuclears, canvi climàtic, boscos, contaminació). Tot i això, Greenpeace manté una certa xarxa de voluntariat a Catalunya (a Barcelona i Girona). WWF-Espanya té un grup de socis a Catalunya que realitza activitats de caire conservacionista i d'estudi per a la protecció de la natura, normalment donant suport als programes de l'organització en els àmbits estatal i internacional (principalment sobre temes d'aigua i agricultura, boscos, canvi climàtic, espècies, mars i costes, Doñana, etc.).

Aquests i altres grups similars sovint coincideixen plegats en diverses activitats reivindicatives que es duen a terme conjuntament en forma de plataformes o col·lectius semblants. Les combinacions són molt variades. Per exemple, Ecologistes en Acció participa en la plataforma Aigua és Vida, juntament amb una vintena d'entitats més, o amb Greenpeace i una altra dotzena d'entitats participen en la plataforma Tanquem les Nuclears - Nova Cultura de l'Energia. La Federació d'Ecologistes de Catalunya participa en la plataforma No a la MAT o en la històrica Salvem l'Empordà. Ecologistes en Acció - Catalunya, juntament amb WWF-Catalunya, amb alguns grups que pertanyen a la Federació d'Ecologistes de Catalunya, i amb altres grups més locals, pertanyen a la Xarxa Nova Cultura de l'Aigua. Diversos grups components de la Federació d'Ecologistes de Catalunya (IAEDEN, IPCENA, ADENC, etc.) formen part de la plataforma Som lo que Sembrem juntament amb una cinquantena d'entitats més molt disperses (locals, sindicats, associacions de consumidors, etc.) per promoure una Catalunya lliure de transgènics i un model agroecològic. Fins i tot molts d'aquests grups van estar implicats en els nombrosos conflictes socials generats per la distribució territorial de les antenes de telefonia mòbil, que s'han produït de manera reiterada durant l'última dècada amb gran impacte en l'àmbit local.

En definitiva, el moviment ambiental a Catalunya a poc a poc s'ha anat articulant a través de *plataformes* col·laboratives, impulsades pels mateixos moviments o no, que els permeten sumar esforços amb altres col·lectius i moviments socials, i fins i tot persones a títol individual, que es poden considerar afectades pel risc o el problema en qüestió. La quantitat de plataformes ciutadanes s'ha multiplicat en els darrers anys i ha generat un terreny molt fèrtil per a articular reivindicacions i difondre la consciència ambiental entre sectors socials tradicionalment allunyats d'aquests temes. Les plataformes vinculen els moviments ambientals amb altres moviments veïnals, sindicals, feministes, de malalts, professionals, nacionalistes, etc., amb els quals articulen discursos i accions durant un temps limitat, normalment mentre dura el problema. Això determina una participació fluctuant en les reivindicacions i conflictes ambientals, amb grups i persones que entren i surten del moviment (de la *plataforma*) al llarg del temps, probablement amb menor assumpció de

compromisos però amb un abast més massiu que en el cas dels moviments ambientals clàssics. Aquestes *plataformes* posteriorment es poden dissoldre i desaparèixer de manera poc traumàtica, o bé reactivar-se amb facilitat si el problema reapareix en un futur.

5. CONCLUSIONS

En primer lloc, cal reconèixer que hi ha força correspondència entre les preocupacions ambientals manifestades pels ciutadans en l'enquesta realitzada pel Departament de Medi Ambient i Habitatge (Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient i Habitatge, 2010), en què la contaminació de l'aire i de l'aigua, la degradació de boscos i espais naturals, el canvi climàtic (conseqüència principal del model energètic) i els residus són percebuts com els principals riscos. Tots aquests riscos són considerats també importants per les principals i més actives federacions ecologistes catalanes, les quals contribueixen a plantejar conflictes explícits visibles respecte a això. Tanmateix, s'observa que hi ha alguns riscos, com l'impacte de la urbanització massiva o la contaminació acústica, en què les prioritats no coincideixen tant (en el primer cas els moviments socials el consideren molt preocupant, mentre que la població no; i en el segon cas passa a la inversa). La discrepància en el cas de la massificació urbanística pot ser rellevant, ja que pot mostrar fins a quin punt l'extensió del model econòmic i productiu basat en el sector de la construcció (l'anomenada «cultura del totxo») i la greu problemàtica de l'habitatge impregnen les percepcions ciutadanes. Fins i tot es podria interpretar com una situació on la dependència que tenen els individus respecte al context socioeconòmic i territorial en el qual viuen els dissuadeix d'expressar en públic les seves preocupacions.

En segon lloc, s'observa que els moviments ambientals han evolucionat des d'actituds ideològiques molt distants (des de la forta divisió entre conservacionistes, ambientalistes i ecologistes polítics de fa un parell de dècades), vers l'actual barreja de perspectives i accions conjuntes. En l'actualitat cap grup es podria classificar estrictament en una sola d'aquelles tipologies, ja que tots han adoptat tant elements de conservacionisme com de transformació social i política; amb el temps semblen haver arribat a la conclusió que no és fàcil centrar-se només en els efectes (els danys ambientals) sense tenir en compte les causes (el model de producció i consum hegemònic), ni viceversa. Fins i tot els sindicats en els darrers anys han potenciat molt la introducció d'una perspectiva ambiental dins les seves estructures i discursos, i han abandonat el simple ambientalisme per avançar vers posicions més ecologistes.

En tercer lloc, entre els conflictes ambientals explícits esmentats (especialment en els identificats per la FEC), sembla que n'hi ha molts que ho són més per la seva ubicació local que pel seu paper com a productors de danys a escala global. Així, per exemple, s'observa un important rebuig a plans urbanístics, o a plantes d'energies renovables, cosa que es pot relacionar amb un cert efecte Nimby, no sempre justificable en termes estrictament ambientals de responsabilitat amb el planeta. Caldria fer-ne un estudi acurat de cada cas, però és possible que aquest fenomen es pugui interpretar d'acord amb les teories de la percepció de riscos, que estableixen que, de vegades, la gent no es queixa tant pels possibles danys a la salut o al medi ambient, sinó per motius relacionats amb les *dimensions institucionals* del risc (*credibilitat, confiança, percepció d'injustícia, d'inequitat, etc.*). Com hem dit anteriorment, cal tenir en compte que quan una persona fa un judici sobre un risc, implícitament efectua una avaluació de les institucions que el promouen, gestionen i regulen, i per tant genera un judici sobre la *confiança* que aquestes li mereixen. En aquest sentit, molts dels conflictes assenyalats s'expressen en termes ambientals, però potser la problemàtica és més aviat política, de protesta envers certes formes de prendre decisions, o per conflictes d'interès entre actors mal canalitzats, etc., o de mancances democràtiques en la gestió de determinades infraestructures, en definitiva.

Per altra banda, s'observen diferències entre la FEC i els EAC en el sentit que el predomini de conflictes locals de base territorial en els primers es correspon amb una certa tendència a aglutinar moviments i sectors socials de caire més nacionalista; mentre que en els segons aquesta dimensió «nacional», si bé també la comparteixen, apareix més diluïda i mantenen una perspectiva que els uneix a entitats ecologistes de la resta de l'Estat. En canvi, altres grups com Greenpeace o WWF no la incorporen pràcticament gens.

Finalment, l'evolució dels moviments ambientals a Catalunya vers les actuacions en conflictes concrets a través de plataformes ciutadanes que sumen molts actors locals, pot estar incidint en el fet que els conflictes ambientals s'hagin d'articular al voltant del mínim comú denominador entre tots els actors implicats. I aquest mínim comú denominador deu ser més fàcil de definir en termes d'amenaçes al lloc on la gent viu. Això pot estar repercutint en la selecció de temes d'impacte més local que global, ja que és més fàcil fer que altres persones o moviments aliens als conceptes ambientals s'hi puguin reconèixer i acceptin sumar-se a les accions reivindicatives. En el fons, aquesta estratègia està tenint èxit, però en alguns casos pot fer perdre de vista la dimensió global i transformadora del moviment, indispensable per a fer front als problemes ambientals contemporanis.

Bibliografia

- BECK, U. (1992). *Risk Society: Towards a new modernity*. Londres: Sage.
- BECK, U.; GIDDENS, A.; LASH, S. (1997). *Modernización reflexiva: Política, tradición y estética en el orden social moderno*. Madrid: Alianza Editorial.
- BROOKS, P. (comp.) (1993). *Rachel Carson, precursora del movimiento ecologista*. Barcelona: Gedisa.
- CARSON, R. (1980). *Primavera silenciosa*. Barcelona: Grijalbo. [1a ed. (1962). *Silent spring*. Boston, Mass.: Houghton Mifflin]
- COMMONER, B. (1972). *The closing circle: Nature, man and technology*. Nova York: Alfred A. Knopf. [Versió en castellà (1973). *El círculo que se cierra*. Barcelona: Plaza & Janés]
- DOBSON, A. (1997). *Pensamiento político verde*. Barcelona: Paidós.
- DOUGLAS, M. (1996). *La aceptabilidad del riesgo según las ciencias sociales*. Barcelona: Paidós.
- DOUGLAS, M.; WILDAVSKY, A. (1982). *Risk and culture*. Berkeley; Los Angeles; Londres: University of California Press.
- EAC (2012). *Valoració socioambiental Catalunya 2011*. Barcelona: Ecologistes en Acció.
- EHRlich, P. R. (1968). *The population bomb*. Nova York: Ballantine Books.
- ESPLUGA, J. (2002). «Els fenòmens NIMBY: respostes socials a les antenes de telefonia mòbil». A: MIR, N. [et al.]. *Observatori del Risc: Informe 2002*. Barcelona: IDES: Beta, p. 139-168.
- ESPLUGA, J.; FARRÉ, J.; GONZALO, J.; HORLICK-JONES, T.; PRADES, A.; OLTRA, J.; NAVAJAS, J. (2009). «Do the people exposed to a technological risk always want more information about it? Some observations on cases of rejection». A: MARTORELL, S.; GUEDES, C.; BARNETT, J. (ed.). *Safety, reliability and risk analysis*. Londres: CRC Press - Taylor & Francis.
- ESPLUGA, J.; PRADES, A.; GONZALO, J. (2010). «Communicating at the edge: Risk communication processes and structural conflicts in highly industrialized petrochemical areas». *Catalan Journal of Communication and Cultural Studies*, vol. 2, núm. 2, p. 231-251.
- FEC (2009). *Mapa de conflictes ambientals a Catalunya* [en línia]. <<http://aeec.pangea.org/documents/mapa.html>> [Consulta: febrer 2012].
- FISCHHOFF, B.; SLOVIC, P.; LICHTENSTEIN, S. (1981). «Lay foibles and expert fables in judgements about risk». A: O'RIORDAN, T.; TURNER, R. K. (ed.). *Progress in resource management and environmental planning*. Vol. 3. Chichester: Wiley, p. 161-202.
- FISCHHOFF, B.; SLOVIC, P.; LICHTENSTEIN, S.; READ, S.; COMBS, B. (1978). «How safe is safe enough: A psychometric study of attitudes towards technological risk and benefits». *Policy Sciences*, núm. 8, p. 127-152.
- FOLCH, R. (1976). *Natura, ús o abús?: Llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*. Barcelona: Barcino: Fundació Carulla Font.
- (1997). «Ecologisme: ús i abús». *Medi Ambient, Tecnologia i Cultura*, núm. 20, p. 5-11.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. DEPARTAMENT DE MEDI AMBIENT I HABITATGE (2010). *Resultats de la consulta òmnibus de Catalunya sobre el medi ambient* [en línia]. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Medi Ambient i Habitatge. <<http://www20.gencat.cat/portal/site/territori/menuitem.14fa444b994def145f13ae92b0c0e1a0/?vgnnextoid=27eb83591a775310VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=27eb83591a775310VgnVCM1000008d0c1e0aRCRD>> [Consulta: febrer 2012].
- GIDDENS, A. (1993). *Las consecuencias de la modernidad*. Madrid: Alianza Editorial.
- (1995). *Modernidad e identidad del yo*. Barcelona: Península.
- IRWIN, A.; SIMMONS, P.; WALKER, G. (1999). «Faulty environments and risk reasoning: the local understanding of industrial hazards». *Environment and Planning A*, vol. 31, núm. 7, p. 1311-1326.
- JOHNSON, B. B.; COVELLO, V. T. (ed.) (1987). *The social and cultural construction of risk: Essays on risk selection and perception*. Dordrecht: Reidel.
- JUPP, A.; IRWIN, A. (1991). «Emergency response and the provision of public infor-

- mation under CIMA: a case study». *Disaster Management*, vol. 4, núm. 1, p. 33-37.
- LARAÑA, E. (1999). *La construcción de los movimientos sociales*. Madrid: Alianza Editorial.
- LEMKOW, L. (1984). *La protesta antinuclear*. Madrid: Mezquita.
- (2002). *Sociología ambiental*. Barcelona: Icaria.
- LICHTENSTEIN, S.; SLOVIC, P.; FISCHHOFF, B.; LAYMAN, M.; COMBS, B. (1978). «Judged frequency of lethal events». *Journal of Experimental Psychology*, vol. 6, núm. 4, p. 551-578.
- LOON, J. van (2000). «Virtual risks in an age of cybernetic reproduction». A: ADAM, B.; BECK, U.; LOON, J. van (ed.). *The risk society and beyond*. Londres: Sage, p. 165-182.
- MEADOWS, D. (coord.) (1972). *Los límites del crecimiento*. Mèxic: FCE.
- MORA, P. (2004). «El moviment ecologista: història i procés d'institucionalització». A: PRAT, E. (coord.). *Els moviments socials a la Catalunya contemporània*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, p. 133-154.
- O'RIORDAN, T. (1983). «The cognitive and political dimensions of risk analysis». *Journal of Environmental Psychology*, núm. 3, p. 345-354.
- OTWAY, H. (1985). «Introduction». A: OTWAY, H.; PELTU, M. (ed.). *Regulating industrial risks*. Londres: Butterworth.
- OTWAY, H.; COHEN, J. J. (1975). «Revealed preferences: Comments on the Starr benefit-risk relationships». *International Institute for Applied Systems Analysis Research Memorandum*, p. 75-80.
- OTWAY, H.; FISCHBEIN, M. (1976). «The determinants of attitude formation: An application to nuclear power». *International Institute for Applied Systems Analysis Research Memorandum*, p. 76-80.
- OTWAY, H.; WINTERFELDT, D. von (1982). «Beyond acceptable risk: On the social acceptability of technologies». *Policy Sciences*, núm. 14, p. 247-256.
- (1992). «Expert judgement in risk analysis and management: process, context and pitfalls». *Risk Analysis*, vol. 12, núm. 1, p. 83-93.
- PUY, A. (1995). *Percepción social de los riesgos*. Madrid: Mapfre.
- RENN, O. (1992). «Concepts of risk: a classification». A: KRIMSKY, S.; GOLDING, D. (ed.). *Social theories of risk*. Westport; Londres: Praeger. p. 53-81.
- RIECHMANN, J.; FERNÁNDEZ BUEY, F. (1994). *Redes que dan libertad: Introducción a los nuevos movimientos sociales*. Barcelona: Paidós.
- SARGATAL, J. (1997). «Consciència ambiental». *Medi Ambient, Tecnologia i Cultura*, núm. 20, p. 23-27.
- SLOVIC, P. (1987). «Perception of risk». *Science*, vol. 236, núm. 4799, p. 280-285.
- SLOVIC, P.; FISCHHOFF, B.; LICHTENSTEIN, S. (1979). «Rating the risk». *Environment*, vol. 21, núm. 3, p. 14-20.
- (1984). «Behavioural decision theory perspectives on risk and safety». *Acta Psychologica*, vol. 56, núm. 1-3, p. 183-203.
- SLOVIC, P.; MALMFORS, T.; MERTZ, C. K.; NEIL, N.; PURCHASE, I. F. H. (1997). «Evaluating chemical risks: results of a survey of the British Toxicology Society». *Human and Experimental Toxicology*, vol. 16, núm. 6, p. 289-304.
- TURNER, G.; WYNNE, B. (1992). «Risk communication: a literature review and some implications for biotechnology». A: DURANT, J. (ed.). *Biotechnology in public: A review of recent research*. Londres: Science Museum for the European Federation of Biotechnology, p. 109-141.
- VLEK, C.; STALLEN, P. J. (1980). «Rational and personal aspects of risk». *Acta Psychologica*, vol. 45, núm. 1-3, p. 273-300.
- WYNNE, B. (1996). «May the sheep safely graze? A reflexive view of the expert-lay knowledge divide». A: LASH, S.; SZERSZYNSKI, B.; WYNNE, B. *Risk, environment and modernity*. Londres: Sage, p. 44-83.